

ÜNİTE 1: AYDINLANMA VE İLERLEME İDEASI: KANT VE HERDER

18. yüzyılın felsefe anlayışına genel olarak felsefe tarihinde Aydınlanma dönemi ya da Aydınlanma felsefesi denir. Bu dönemde aklın yanlış kullanımı eleştirilirken, doğru kullanımı yüceltilir. Akıllı, bir nevi bilimi, bilgiyi ortaya çıkarabilecek tek bilme yetisi olarak ele alır ve yüceltir.

Ortaçağ'da herşeyin Tanrı tarafından belirlendiği anlayışı vardı. Rönesans'la birlikte ortaya çıkan 'hümanizm' Aydınlanma döneminde de belirleyici olmuştur. Ortaçağ'daki evrensel Tanrı devleti anlayışı yerini ulus devlet düşüncesine bırakır. Siyaset kurumunun ve bilimin üzerindeki dinsel iktidar ortadan kalkmıştır. Aydınlanma 'insanı laikleştirme çabasıdır.' Aydınlanma düşüncesinin amacı dinin dogmalarını ortadan kaldırmak ve böylelikle insanı özgürleştirmektir. Aydınlanma, İngiltere'de kılıcı bir deneycilik, Almanya'da eleştirel akılcılık, Fransa'da radikal bilimcilik ve akılcılığa dayalı bir din eleştirisi olarak ortaya çıkar. Tarih ve tarih yazımı, bu anlayış içinde, aklın gelişiminin bir görünüşü olmak görevi üstlenir. "Aklın ürünü olarak tarih" anlayışının temelidir bu.

"Tarih felsefesi" terimini ilk kez Voltaire kullanmıştır. Tarih felsefesi, tarihin yasalarını araştıran disiplindir.

*İngiliz tarihçi Gibbon, tarihi insan bilgeliğinin sergilenişi olarak görür.

*Fransız düşünür Condorcet, tarihi tiranlık, kölelik ve dinsel bağınazlıktan kurtulmanın tarihi olarak ele alıp insanlığın özgürlük ve mutluluk içeren bir geleceğe doğru ilerlemekte olduğuna inanmıştır. Condorcet'in eserinin ismi: "İnsan Tininin İlerlemeleri Üzerine Bir Tablo Taslağı".

*Rousseau ise, tarihin gidişini bir yükselme değil, bir gerileme, alçalma olarak görür.

KANT'IN TARİH ANLAYIŞI

Kant'a göre Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulmasıdır. Kant'a göre, bir tarih felsefesinin olanaklı olabilmesi için tarihte yönetici bir ilke bulmak gereklidir. Tersine durumda, böyle bir ilkenin olmadığı durumda yani, tarih kör rastlantının egemen olduğu bir süreç olarak görülür. Bu da tarihin genel bir felsefesinin yapılamayacağı anlamına gelir.

*Kant'a göre, insan aklının gelişmesi bireylerde değil, türde kendini gösterir ve bu gelişmenin varacağı nokta da insan aklındaki bir 'ide' olarak insanın bütün çabalarının hedefi olmalıdır.

*Tarih yazmanın olanağından söz ederken tarihte sanki genel bir akıl ya da genel bir doğa planı varmış gibi tarihin olgularına bakmaktan söz eder. Böyle bir bakış olguların ardını anlamamızı sağlar.

HERDER'İN EVRENSSEL TARİH DÜŞÜNCESİ

JOHANN GOTTFRIED HERDER, İnsanlık Tarihi Felsefesi Üzerine Düşünceler adlı yapıtıyla 19. Yüzyıl tarih felsefesini etkilemiştir. Herder tarihe hümanite bağlamında bakar. Ona göre tarihin her evresinde görülecek değişmez ilke hümanite'dir. Hümanite ise insanlığın amacıdır.

*Herder'e göre tarih, içiçe geçmiş aşamaların bir oluşudur. Herder tarihin yasaları ile doğanın yasalarını aynı görür. Tarih dünyası doğa dünyasının içinde kendine yer açan doğadan farklı ama yasaları olan bir alandır.

*Herder'e göre tarihin ölçütleri, yine tarihin kendi içinden çıkarılabileceği için tarihsel olan ölçütlerdir. Oysa Aydınlanma düşüncesi, Kant da dahil, tarihe tarih dışından ölçütlerle yaklaşmıştır.

*Herder'e göre insan kör makineler değildir, her zaman eylemlerinde belirli bir 'iyi'yi amaç edinirler. İnsanın kendisine ait amaçlarında iyilik vardır, dışsal olanda iyilik bulunmaz. Tarih de amaçlı insan yapıp etmelerinden oluşan bir varlık alanıdır. İnsan kendi yaşamına kendisi yön verir. Tarihin varlık nedeni insanın kendi seçimleridir. Bu yüzden insanlar, kör makineler değildir. Herder insan doğasına teolojik yaklaşmıştır.

